

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ З МОВНОЇ ОСВІТИ)

Іванишин Наталія Любомирівна

*старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна*

Свидницька-Ільків Наталія Василівна

*викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська 35, Львів, Україна*

У статті здійснено комплексний аналіз специфіки утворення та перекладу англomовної термінології галузі освіти на матеріалі базового європейського документа «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти» (Common European Framework of Reference for Languages – CEFR). Надзвичайна актуальність цього дослідження безпосередньо зумовлена загальною необхідністю уніфікації та стандартизації освітніх норм у контексті активної інтеграції України до європейського освітнього та наукового простору. Крім того, вагомим чинником є нещодавня імплементація Закону України про застосування англійської мови як мови міжнародного спілкування, що вимагає максимально точного розуміння та відтворення фахових педагогічних дескрипторів. Головною метою роботи є виявлення ключових структурно-семантичних особливостей новітніх освітніх термінів та визначення найоптимальніших перекладацьких стратегій для їх адекватного відтворення українською мовою. У процесі дослідження, спираючись на метод суцільної вибірки з оригінального тексту та його офіційного перекладу, було детально проаналізовано 100 репрезентативних термінологічних одиниць. Кількісний та якісний аналіз переконливо засвідчив, що найбільш продуктивною словотвірною моделлю в сучасній англomовній освітній терміносистемі є складні терміни, частка яких становить 55%. Це логічно пояснюється загальною тенденцією англійської мови до лексичної компресії та прагненням максимально точно деталізувати багатокомпонентні педагогічні поняття. Прості терміни складають 29% вибірки, тоді як на терміни-словосполучення та різноманітні аббревіатури припадає по 8% відповідно. Окрему увагу в розвідці приділено аналізу ефективності застосування різних способів перекладу. Встановлено, що для усталених понять найкраще підходять традиційні словникові еквіваленти. Водночас значний масив інтернаціоналізмів потребує використання транскрипції та калькування. Для роботи з безеквівалентною або вузькоспеціалізованою лексикою перекладачі змушені вдаватися до контекстуальної заміни та розгорнутого описового перекладу, що дозволяє уникнути змістових втрат. Зроблено обґрунтований висновок, що досягнення повної еквівалентності неможливе без глибокого розуміння широкого фахового контексту. Практична цінність здобутих результатів полягає в тому, що вони можуть слугувати надійною базою для укладання новітніх спеціалізованих англо-українських словників і глосаріїв, конче необхідних сучасним вітчизняним освітянам та перекладачам.

Ключові слова: освітня термінологія, CEFR, переклад термінів, структурно-семантичний аналіз, калькування, транскрипція, професійна лексика.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти – це документ, який описує рівні володіння мовою та оцінювання мовних навичок. Використовуються як опорний документ для викладання, вивчення та оцінювання мов (CEFR, 2001). Значення цих рекомендацій з мовної освіти для України надзвичайно актуальне, особливо у контексті закону України про застосування англійської мови (2023), CEFR створює загальноєвропей-

ський стандарт, який допомагає забезпечити однаковий рівень вивчення та оцінки мови в усій країні. Це особливо важливо в контексті закріплення англійської мови як мови міжнародного спілкування. Стандарти CEFR можуть стати основою для розробки програм навчання та оцінки знань англійської мови для різних цільових груп, наприклад, здобувачів, посадових осіб та інших. З лінгвістичного погляду CEFR також важливий через свої терміни та дескриптори. Він пропонує конкретні терміни для опису

мовних навичок на кожному рівні володіння мовою, що дозволяє уникнути неоднозначності та забезпечити точні оцінки (ЗРМО, 2003).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика перекладу фахової лексики та стандартизації терміносистем перебуває у фокусі уваги провідних вітчизняних лінгвістів. Теоретичні засади перекладу термінів та їх словотвірні особливості ґрунтовно висвітлено у працях В. І. Карабана (2004) та А. Я. Коваленко (2004). Науковці наголошують на необхідності досягнення прагматичної еквівалентності при відтворенні новітніх понять. Питання адаптації європейської освітньої термінології (зокрема положень CEFR) до українського контексту досліджувала О. І. Локшина (2017), розглядаючи терміни крізь призму євроінтеграційних процесів. Дослідники словотворення термінологічної лексики висвітлюють певні особливості цього процесу. Окрему увагу в контексті лінгвокогнітивного та етнолінгвістичного аналізу понять, що є важливим для розуміння внутрішньої форми термінів, приділено у дослідженнях О. С. Пальчевської (2006). Принципи текстотворення та поетика дискурсу в сучасному лінгвістичному просторі ґрунтовно аналізуються у наукових доробках О. А. Бабелюк (2010), що створює теоретичне підґрунтя для дослідження структурно-семантичних особливостей професійної лексики.

Метою дослідження є комплексний аналіз термінології у галузі освіти та дослідженні способів її перекладу.

Зазначена мета передбачає виконання наступних **завдань**: проаналізувати керівні документи ЄС щодо освіти; виявити та класифікувати структурні та семантичні особливості термінів даної галузі; проаналізувати способи перекладу термінів.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що інтеграція України у Європейський освітній простір вимагає створення, впровадження, систематизації та уніфікації стандартів освіти, для подальшої імплементації в освітню систему України.

Матеріалом дослідження стали паралельні англо-українські тексти документу «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти» (CEFR) англійською та українською мовами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток мови тісно пов'язаний з розвитком її словотвірної системи, яка постійно оновлюється шляхом нових моделей слів, заміни застарілих та інших факторів. Аналіз шляхів еволюції термінології є надзвичайно актуальним завданням, адже без розуміння цих процесів термінознав-

ство ризикує перетворитися на суто описову науку, нездатну дати чітке уявлення про сутність термінологічних явищ.

Специфіка перекладу термінів викликає труднощі, адже потрібно не лише перекласти слово, але й зберегти його сенс. Найважливішою умовою вважається збереження в перекладі змістовної точності вихідного результату, збереження абсолютної точності понять у кінцевому перекладі. При перекладі текстів, що багаті професійною термінологією, виникає низка труднощів, пов'язаних з пошуком точних еквівалентів. Неправильний підбір термінів може призвести до спотворення інформації, втрати ключових ідей та, як наслідок, до серйозних непорозумінь у професійному середовищі. Для правильного перекладу терміна важливо знати його словотвірну і морфологічну структуру та семантичні відмінності від загальнонародних слів (Карабан, 2004, с. 315). Так, А. Я. Коваленко визначає два етапи у процесі перекладу терміну: перше – це з'ясування значення терміну у контексті, друге – це переклад значення рідною мовою (Коваленко, 2004, с. 15).

За своєю будовою терміни поділяються на: прості, які складаються з одного слова (*phenomenon – явище, field – галузь, descriptor – дескриптор, qualification – кваліфікація*), складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс (*self-control – самоконтроль, supervisor – методист, subject-matter – зміст, citizenship – громадянство*), терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів (*educational policies – освітні стратегії, rating process – процес оцінювання, curriculum approval – затвердження програм навчання, scientific research – наукове дослідження*).

В. І. Карабан виділяє два основні способи перекладу складних термінів – аналітичний (переклад окремих компонентів) та синтетичний (вибудування компонентів залежно від зазначених семантичних відносин отримання остаточного варіанту перекладу складних термінів) (Карабан, 2004, с. 383).

Всі досліджені терміни можна класифікувати за їхньою будовою на:

- Прості: *Field – галузь (праці, освіти). Gift – обдарованість. Stylistics – стилістика. Experiment – експеримент.*
- Складні: *Plurilingual – багатомовний. Subject-matter – зміст. Self-assessment – самооцінювання.*
- Терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів;: *Educational services – навчальні послуги. Education committee – освітній комітет. Linguistic component – лінгвістичний компонент.*

Загальний обсяг термінів склав 100 термінологічних одиниць, відібраних методом суцільної вибірки з тексту. Провівши аналіз, ми виявили, що найчастіше використовуються складні терміни – їх нараховується 55%, дещо меншу частку становлять прості терміни – їх налічується 29%, і найменше використовуються терміни-словосполучення та абревіатури – їх по 8%. Англійська мова тяжіє до компресії та утворення термінів шляхом складання основ, що дозволяє точно описати складні педагогічні поняття (наприклад, *self-assessment*, *subject-matter*).

Розглянемо детальніше специфіку перекладу вибраних термінів.

1. Словникові відповідники. Лексичні еквіваленти, також відомі як словникові відповідники, – це слова чи вирази, які зустрічаються в будь-якій мові та використовуються для швидкого перекладу професійної лексики з метою уникнення непорозумінь. Еквівалентні терміни розділяються на одноквівалентні (з одним перекладним відповідником) і багатоквівалентні (з двома або більше перекладними відповідниками). Терміном «еквівалент» умовно можна схарактеризувати певного типу відповідності між лексичними одиницями різних мов, а не їх абсолютну рівнозначність і «рівнофункціональність». Прикладом одноквівалентної одиниці в сфері освіти є термін *distance learning* – дистанційне навчання, тоді як прикладом багатоквівалентної одиниці буде слово *principal* – директор школи, представник, капітал.

2. Транскодування. Транскодування – це такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу (Карабан, 2004., с. 282). Розрізняють транскрибування – звук вимови слова однієї мови передається за допомогою літер іншої мови (*descriptor* – дескриптор, *experiment* – експеримент), транслітерування – слово вихідної мови передається по літерах (*professionalism* – професіоналізм, *polyglot* – поліглот), змішане транскодування – транскрибування з елементами транслітерування (*morphology* – морфологія, *stylistics* – стилістика), адаптивне транскодування – слово однієї мови адаптується до фонетичної або граматичної структури другої мови (*memoirs* – мемуари, *orientation* – орієнтація).

3. Калькування. І. В Корунець описує калькування як: «Дослівний переклад, який доцільно застосовувати при роботі з окремими словами, зовнішня форма і структура яких, а також їх

лексичне значення в мові оригіналу і в мові перекладу повністю збігаються» (Корунець, 2008, с. 17–18). Наприклад: *self-assessment* – самооцінювання, *educational process* – освітній процес.

4. Контекстуальна заміна. Контекстуальна заміна – це лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу (Карабан, 2004., с. 287–288). До прикладу: *The CEF is «A common European framework for language learning, teaching and assessment»*. - *PPC* - це «Загальноєвропейські **Рекомендації** щодо вивчення, викладання та оцінювання мови». It is no longer seen as simply to achieve ‘mastery’ of one or two, or even three languages, each taken in isolation, with the ‘ideal native speaker’ as the ultimate model. – Ще недавно вона *трактувалась* як просте досягнення «майстерності» у спілкуванні однією, двома або навіть трьома мовами, *кожна, з яких розглядалась* ізольовано, з «ідеальним носієм мови» в ролі однозначного зразка.

В наведених прикладах слово *framework* перекладено словом *рекомендації*, а слово *seen* – словом *трактувалась*, що не є словниковими відповідниками, але разом з тим адекватно передають значення означених англійських речень. Важливо зауважити, що відсутні жорсткі правила для створення контекстуальних заміни, оскільки переклад слів у таких ситуаціях залежить виключно від контексту їх вживання.

5. Описовий переклад. Описовий переклад – це прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає його зміст (Карабан, 2004., с. 297). Наприклад: *vocational education* – професійно-технічна освіта, *STEM education* – навчання в галузі науки, технологій, інженерії та математики.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження специфіки перекладу термінів галузі освіти на матеріалі «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти» (CEFR), можна стверджувати, що коректне відтворення фахової лексики є необхідною передумовою успішної інтеграції України у європейський освітній простір. Актуальність цієї проблематики посилюється в контексті імплементації законодавчих норм щодо закріплення статусу

англійської мови як мови міжнародного спілкування та необхідності уніфікації стандартів оцінювання мовних компетенцій. Структурно-семантичний аналіз вибірки продемонстрував, що найбільш продуктивною моделлю в сучасній англійській освітній термінології є складні терміни, частка яких становить 55% від загальної кількості, тоді як прості терміни складають 29%, а словосполучення та аббревіатури – по 8% відповідно. Встановлено, що досягнення адекватності перекладу термінів CEFR забезпечується використанням комплексу перекладацьких стратегій. Для усталених понять, що мають прямі відповідники в мові-реципієнті, найбільш ефективним є використання словникових еквівалентів, що гарантує однозначність трактування. Водночас значний пласт термінології, зокрема інтернаціоналізми та новітні запозичення, відтворюється шляхом транскодування або калькування. У випадках безеквівалентної лексики виправданим є застосування описового перекладу, який, попри збільшення обсягу тексту,

забезпечує прозорість змісту поняття. Разом з тим, вибір конкретного прийому, включно з контекстуальною заміною та вербальним перекладом, детермінується не лише лінгвістичними чинниками, а й широким фаховим контекстом, оскільки ігнорування специфіки освітнього середовища може призвести до спотворення ключових ідей оригіналу.

Перспективи подальших досліджень. Отримані результати відкривають можливості для поглибленого вивчення динаміки освітньої терміносистеми. Нагальною потребою вбачається укладання спеціалізованих англо-українських лексикографічних баз та глосаріїв на основі стандартів CEFR, що слугуватиме практичним інструментарієм для освітян. Окремого наукового інтересу заслуговує порівняльний аналіз функціонування новітніх термінологічних запозичень в офіційному дискурсі України та ЄС, а також дослідження процесів адаптації транслітерованих термінів в українському мовному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О. А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу: принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми). Київ : КНЛУ, 2010.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
3. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад : навч. посіб. 2-ге вид., виправл. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004. 284 с.
4. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
5. Локшина О. І. Стратегія розвитку освіти в країнах Європейського Союзу : монографія. Київ, 2017. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/707478/> (дата звернення: 02.01.2026).
6. Пальчевська О. С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси. Донецьк, 2006.
7. Про застосування англійської мови в Україні : Закон України від 20 груд. 2023 р. № 3760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text> (дата звернення: 27.02.2026).
8. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти (ЗРМО): вивчення, викладання, оцінювання / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
9. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages (CEFR): Learning, Teaching, Assessment. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. URL: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16802fc1bf> (дата звернення: 02.01.2026).

REFERENCES

1. Babelyuk, O. A. (2010). Poetyka postmodernistskoho khudozhnoho dyskursu: pryntsyphu tekstotvorennia (na materialy suchasnoi amerykanskoï prozy maloi formy) [Poetics of postmodern artistic discourse: principles of text creation (based on modern American short prose)]. Kyiv: KNLU. [in Ukrainian].
2. Karaban, V. I. (2004). Pereklad anhliskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
3. Kovalenko, A. Ya. (2004). Naukovo-tekhnichnyi pereklad [Scientific and technical translation] (2nd ed.). Ternopil: Vydavnytstvo Karpiuka. [in Ukrainian].
4. Korunets, I. V. (2008). Vstup do perekladoznavstva [Introduction to translation studies]. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
5. Lokshyna, O. I. (2017). Stratehiia rozvytku osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Strategy for the development of education in European Union countries]. Kyiv. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/707478/> [in Ukrainian].

6. Palchevska, O. S. (2006). Kontsept SHLYAKH v anhliiskii, frantsuzkii ta ukraïnskii movakh: linhvokohnityvnyi ta etnolinhvistychnyi rakursy [Concept WAY in English, French and Ukrainian languages: linguocognitive and ethnolinguistic perspectives]. Donetsk. [in Ukrainian].

7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023). Pro zastosuvannya anhliiskoi movy v Ukraini [On the application of the English language in Ukraine] (Law No. 3760-IX). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text> [in Ukrainian].

8. Nikolaieva, S. Yu. (Ed.). (2003). Zahalnoievropeïski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment]. Kyiv: Lenvit. [in Ukrainian].

9. Council of Europe. (2001). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16802fc1bf>

ASPECTS OF FORMATION AND TRANSLATION OF EDUCATIONAL TERMS (BASED ON THE COMMON EUROPEAN FRAMEWORK OF REFERENCE FOR LANGUAGES)

Ivanyshyn Nataliia Liubomyrivna

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine

Svydnytska-Il'kiv Nataliia Vasylivna

Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine

The article presents a deep and comprehensive analysis of the specifics of the formation and translation of English educational terminology, based on the fundamental European document "Common European Framework of Reference for Languages" (CEFR). The extreme relevance of this study is directly driven by the urgent need to unify and standardize educational norms within the context of Ukraine's active integration into the European educational and scientific space. A significant contributing factor is the recent implementation of the Law of Ukraine on the application of the English language as a language of international communication, which requires the most accurate understanding and reproduction of professional pedagogical descriptors. The main aim of the research is to identify the key structural and semantic features of modern educational terms and to determine the most optimal translation strategies for their adequate reproduction in the Ukrainian language. During the research, relying on the continuous sampling method from the original text and its official translation, 100 representative terminological units were analyzed in detail. The quantitative and qualitative analysis convincingly demonstrated that compound terms are the most productive word-formation model in the modern English educational terminology system, accounting for 55% of the total number. This is logically explained by the general tendency of the English language towards lexical compression and the desire to accurately detail multi-component pedagogical concepts. Simple terms make up 29% of the sample, while multi-word terms and various abbreviations (account for 8% each). Special attention in the study is paid to analyzing the effectiveness of applying different translation methods. It has been established that traditional dictionary equivalents are best suited for established concepts. At the same time, a significant array of internationalisms requires the use of transcoding and calquing (. When dealing with non-equivalent or highly specialized vocabulary, translators are forced to resort to contextual substitution and detailed descriptive translation, which allows avoiding semantic losses. A well-founded conclusion is drawn that achieving full translation equivalence is impossible without a deep understanding of the broad professional context. The practical value of the obtained results lies in the fact that they can serve as a reliable basis for compiling modern specialized English-Ukrainian dictionaries and glossaries, which are absolutely essential for contemporary domestic educators and translators.

Key words: *educational terminology, CEFR, translation of terms, structural and semantic analysis, calque, transcoding, professional vocabulary.*

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
(CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.05.2026